

Kartläggning av utbildningsvägar inom de gröna näringarna

Kartläggning av utbildningsvägar inom de gröna näringarna

En underlagsrapport till rapporten Rätt utbildning

utkast 2016 med revidering 2018

Innehåll

Sammanfattning	5
Inledning	7
Strukturomvandling, generationsskifte och arbetskraftsmigration påverkar utvecklingen	8
De största yrkesgrupperna inom verksamheten	10
Validering av djursjukvårdare till legitimerade djursjukskötare	11
Utbildningsnivåerna varierar stort mellan olika yrkesgrupper	12
Flera olika utbildningsvägar	13
Naturbruksprogrammet vid gymnasieskolan	13
Naturbrukskurser vid den yrkesinriktade kommunala vuxenutbildningen	16
Arbetsmarknadsutbildningar med naturinriktning	17
Yrkeshögskolan erbjuder flera vidareutbildningar	17
Universitetsutbildning till djursjukskötare	18
Matchningen av utbildningssystemet och verksamhetens behov	19

Sammanfattning

Generationsskifte, verksamhetsförändring och brist på kompetens leder till stora utmaningar inom respektive bransch. Att utveckla olika typer av certifiering/yrkesbevis har varit ett sätt att höja statusen i yrket.

Det finns stora möjligheter att öka attraktionskraften till yrket genom att i högre utsträckning erbjuda tillsvidareanställningar, större inflytande över arbetstidernas förläggning och bättre förutsättningar att kombinera arbete och fritid.

Bristen på utbildade trädgårdsanläggare beror främst på en kombination av alltför små utbildningsvolymerna i gymnasieprogrammet, höjda kompetenskrav och en omfattande generationsväxling med behov av både ersättnings- och nyrekrytering.

Naturbruksprogrammet vid ungdomsgymnasiet och motsvarande kurser inom den kommunala vuxenutbildningen är de två vanligaste utbildningsvägarna inom branschen. Det gymnasiala yrkesprogrammet är populärt med höga antagningskrav, men det finns endast på ett begränsat antal platser i landet och valet av inriktning är begränsat. Bristen på platser och möjlighet att välja kurser är ännu större inom vuxenutbildningen. Det finns många orsaker, till exempel omfattande investeringar i lokaler, utrustning, djur och personal som varierat mellan inriktningar. Det handlar också om elevernas intressen vid valet av inriktning och kommunernas intresse av att starta kurser respektive betala kurser som medborgarna läser i en annan kommun.

Tillgången till platser på de olika inriktningarna varierar dock stort, och matchar inte arbetsmarknadens behov av yrkesutbildad arbetskraft. Många elever fortsätter också sina studier direkt efter avslutad gymnasieutbildning. Ur ett matchningsperspektiv är det alltför få elever som studerar inriktningen trädgård, till yrket trädgårdsanläggare, och alltför många som studerar inriktningen smådjur, djurskötare/djurvårdare. Det leder till att arbetsgivare har svårt att rekrytera yrkesutbildad arbetskraft inom en verksamhetsinriktning vilket leder till att de rekryterar okvalificerad eller yrkesutbildade arbetskraftsmigranter för att utföra uppdrag. Det leder också till att kvalificerad arbetskraft blir arbetslösa eller tar ett okvalificerat arbete inom ett annat yrke.

Vuxna som vill studera kurser inom naturbruk kan antingen välja samma kurser som ingår i naturbruksprogrammet vid den kommunala yrkesinriktade vuxenutbildningen eller olika yrkes-, vidare- och specialistutbildningar vid yrkeshögskolan. Inom den kommunala vuxenutbildningen är antalet platser och kurser begränsat till ett fåtal utbildningsanordnare i landet. Den kommunala vuxenutbildningen levererar få yrkesutbildade inom branschen och det finns

ingen uppföljning av elevernas etablering efter avslutade studier. Yrkehögskolan har stor utvecklingskapacitet med möjlighet till nationella och återkommande kurser. Emellertid leder bristen på behöriga sökande med förkunskaper från naturbruksprogrammet till att utbildningsanordnarna har svårt att fylla platserna vars tillkomst bygger på arbetsmarknadens behov av yrkes-, vidare- och specialistutbildade.

Det går även att studera kurser inom naturbruk via Arbetsförmedlingen. Deras senaste upphandling innehåller kurser som leder till yrkesbevis. Det är branschens överenskommelse om yrkeskvalifikationer och sammanfaller inte med den gymnasiala yrkesutbildningen. Hittills har få deltagare erhållit yrkesbevis, men kurserna har nyligen startat.

Inledning

Den här rapporten innehåller en genomgång av olika utbildningsvägar för Kommunals största yrkesgrupper¹ inom branschen naturbruk, djur och trädgård där utgångspunkten är det gymnasiala yrkesinriktade naturbruksprogrammet.

Kunskap om verksamheternas utveckling, yrkesgruppernas storlek och prognoser över rekryteringsbehov² ligger till grund för analysen om volymerna i dagens utbildningssystem matchar morgondagens behov av yrkesutbildad arbetskraft och Kommunals utbildningspolitiska förslag.

Rapporten är skriven av utredare Anna Spånt Enbuske. Arbetet har skett i samarbete med branschansvariga kollegor och genom samtal med branschrepresentanter. Det här är en underrapport inom ramen för Kommunals utbildningspolitik som är presenterad i rapporten Rätt utbildning.

¹ Fördelat på olika verksamhetsinriktningar som utgår ifrån SCB:s Standard för svensk yrkesklassificering 2012 (SSYK 2012) på fyrsiffernivå fördelat på kön och medelålder. En begränsning är att SCB redovisar flera yrkesgrupper som en gemensam yrkestitel, vilket försvårar analysen av enskilda yrkesutgångar från gymnasieskolan.

² Referenser är statliga myndigheter respektive aktuell arbetsgivarorganisation.

Strukturomvandling, generationsskifte och arbetskraftsmigration påverkar utvecklingen

Den tekniska utvecklingen och ett omfattande generationsskifte karaktäriserar det svenska jordbruket. Husdjurskötsel av mjölk- och nötkreatur som traditionellt är den mest arbetsintensiva verksamheten³ har genomgått omfattande effektiviseringar av produktionen, vilket bidragit till ett minskat arbetsbehov.⁴ Parallellt pågår ett omfattande generationsskifte som kommer att leda till en ändrad arbetsgivarstruktur. Inom jordbruket kommer troligtvis bristen på arbetskraft som är villig att överta driften att leda till färre gårdar och ökad stordrift. Det är en strukturomvandling som pågått under flera årtionden, vilket i sin tur leder till ett ökat rekryteringsbehov där allt mer av produktionen sker av anställda.

Generationsskiftet kommer även att få genomslag inom trädgårdsnäringen där efterfrågan på utbildad arbetskraft kommer att öka. Trädgårdsbranschen bedömer att de behöver rekrytera minst 2 500 anställda per år, varav Svenska kyrkan behöver rekrytera omkring 600 trädgårdsanläggare.⁵ Även nyproduktion av bostäder och angränsande grönområden, liksom ett ökat intresse för golf kommer att leda till en ökad efterfrågan på trädgårdsanläggare och golfbanearbetare.⁶

Djursjukvården domineras av två stora företag med över 600 respektive 1 200 anställda och en omsättning på cirka 600 miljoner respektive över 1 miljard kronor. Fortfarande är dock majoriteten av företagen mycket små. Inom verksamheten är det brist på legitimerade djursjukskötare. SLA-Djursjukvårdens medlemsföretag uppskattar att verksamheten kommer att fortsätta att växa de närmaste åren.⁷ På kort sikt har de ett rekryteringsbehov av cirka 200 djursjukskötare och cirka 90 djurvårdare med utökad nivå. Verksamhetens utveckling ställer krav på allt högre och specialiserad utbildning för alla yrkesgrupper samt att djurvårdarnas gymnasiala yrkesutbildning måste vara relevant.

³ Jordbruksverkets standardiserade arbetsbehov i 1 000 timmar, bygger på flera olika faktorer exempelvis storleken på areal, typ av grödor och val av husdjur samt allt arbete som görs i jordbruket.

⁴ Standardtimmar baseras på grödarealer och husdjursantal vid respektive företag. Det antagna arbetsbehovet per hektar respektive djur är normalt, som baseras på uppskattade genomsnittliga förhållanden beträffande t.ex. maskinell utrustning och arrondering. Det tar inte hänsyn till att enskilda företag kan ha en mycket liten maskinpark eller vara mycket ogynnsamt arronderade.

⁵ Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation (2015), Kris i trädgårdsbranschen, s. 7

⁶ Svenska golfförbundet (2016), medlems- och klubbstatistik.

⁷ SLA (2016), Svensk Djursjukvård - Branschrapport 2016, s. 20.

Efterfrågan är inte lika stor avseende gymnasialt utbildade för arbete med husdjur. Hunddagis är en relativt ny och växande verksamhet med allt fler anställda, företrädesvis hundskötare. Hästnäringen saknar tillförlitlig statistik men växer inom spel och administration, avel och uppfödning, ridsport, hästturism samt varor och tjänster samtidigt som verksamheten minskar inom trav och galopp samt lantbruk.⁸

Arbetsförmedlingen bedömer att kompetenskraven kommer att öka inom yrkesgrupperna i branschen. På kort sikt är efterfrågan och utbudet av arbetskraft i balans inom flertalet yrkesgrupper.⁹ Ur ett längre perspektiv ökar behovet av utbildad arbetskraft i takt med teknikutveckling, reglering för miljöhänsyn samt förändrade förutsättningar för lönsamhet. Den kortsiktiga bedömningen överensstämmer dock inte med branschens. Skillnaderna berör främst de två yrkesgrupperna trädgårdsanläggare och djursjukskötare.

På kort sikt beskriver branschens egen jobbsökarsite *Gröna jobb*¹⁰ rekryteringsbehovet. Under 2016 var det stor efterfrågan på trädgårdsanläggare, park och gröna ytor med närmare 3 100 annonser. Antalet annonser var betydligt färre inom trädgårdsodling och plantskolor, drygt 700 annonser, varav många säsongsanställningar. Det fanns också många annonser inom veterinär/djursjukvård och djurskötsel, cirka 600 respektive 500 annonser. Antalet annonser inom golf uppgick till drygt 100. Arbetsgivarna rekryterar även migrerande arbetskraft, framförallt inom jord- och lantbruk med verksamheterna djurskötsel och grönsaksproduktion. Ett annat exempel är inom trädgårdsodling där majoriteten av bärplockarna och plantörerna är arbetskraftsmigranter med säsongsanställning. När det gäller tillfälliga EU-medborgare som arbetar inom jord- och skogsbruk och betalar särskild inkomst skatt (SINK) är deras antal omkring 5 000 personer.¹¹

⁸ Hästnäringens Nationella Stiftelse (2010), Arbetsmarknad och yrken inom Svensk hästnäring, s. 15-16.

⁹ Arbetsförmedlingen (2016), Var finns jobben? s. 30.

¹⁰ Bergman, A. (2016), Statistik över platsannonser på Gröna jobb som tillkom under 2003 och är ett samarbete mellan arbetsförmedlingen, universiteten, branscherna och Kommunal.

¹¹ SCB (2014), Specialbeställning ur Inkomst- och taxeringregistret år 2012 respektive IFAU (2013), Arbetsmarknadseffekter av öppna gränser, Rapport 2013:9, s. 8.

De största yrkesgrupperna inom verksamheten

Verksamheten inom naturbruk, djur och trädgård är diversifierad med många olika inriktningar bland annat odling och anläggning inom trädgård, uppfödning och vård av djur samt hästsport. Det finns många olika yrkesgrupper, däribland traktorförare, maskinskötare, reparatörer, rättare, djurskötare och avbytare. En majoritet av medlemmarna arbetar hos privata arbetsgivare vars storlek varierar beroende på verksamhet och arbetsintensitet.

Det här avsnittet fokuserar på de fem största yrkesgrupperna vars utbildning bygger på naturbruksprogrammet vid gymnasieskolan eller motsvarande utbildning. Yrkesstatistiken innehåller dock flera brister vilket gör det svårt att jämföra statistik mellan år och med andra sektorer. Ett problem är att vissa verksamheter saknar statistik, till exempel hästbranschen. Ett annat problem är att flera yrkesgrupper saknar en tydlig uppdelning mellan arbetsgivare och arbetstagare. En förklaring kan vara att en stor del av de verksamma är egenföretagare och familjemedlemmar.

Under 2013 sysselsatte jordbruket närmare 173 000 personer,¹² vanligtvis familjemedlemmar och egna företagare. Av de anställda arbetade drygt 17 700 i enskilda firmor där ungefär var tredje har en tillsvidareanställning (drygt 6 500 anställda) och två tredjedelar har en tillfällig anställning (närmare 11 200 anställda). De två största yrkesgrupperna är uppfödare och skötare av lantbrukets husdjur respektive förare av jordbruks- och skogsmaskiner med vardera omkring 6 000 anställda. Könsfördelning är jämn bland de anställda inom lantbrukets husdjur och män är överrepresenterade bland jordbruks- och maskinförare.

Trädgård omfattar både odling på jordbruksmark och anläggning på bebyggd mark. Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) har beräknat att trädgårdsodling sysselsätter uppskattningsvis 8 000 årsverken vid cirka 6 000 företag.¹³

Verksamheten är starkt säsongsbetonad med många korta anställningar sommartid. Jordbruksverkets enkät från 2014 visade att av drygt 15 000 sysselsatta arbetade majoriteten färre än 450 arbetstimmar per år¹⁴ och bestod framförallt av migrerande arbetstagare och feriearbetande. Verksamheten inom trädgårdsanläggning och utemiljöer pågår året runt och omfattar parker, bostadsgårdar, kyrkogårdar, trädgårdar, golfbanor, förskolemiljöer, sjukhusområden etc. Det omfattar omkring 33 000 helårsarbeten.¹⁵ Under 2014 arbetade omkring 13 000 trädgårdsanläggare i kommunal och privat verksamhet samt i övriga organisationer. Majoriteten av trädgårdsanläggarna är män.

¹² SCB (2013), Sveriges officiella statistik, "Sysselsättningen i Sverige 2013", JO 30 SM 1401.

¹³ SLU (2012), Branschbeskrivning Trädgård område hortikultur, utemiljö och fritidsodling, s. 3

¹⁴ Under de senaste tio åren har antalet anställda minskat. Mellan åren 2005 och 2008 minskade antalet anställda med närmare 5 300 personer. Den största minskningen, med drygt 4 500 personer, skedde bland anställda med få arbetade timmar, företrädesvis säsongsarbetare.

¹⁵ SLU (2012), Branschbeskrivning Trädgård område hortikultur, utemiljö och fritidsodling, s. 4.

Djur inkluderar både uppfödning av lantbrukets och sällskapsdjur samt djurens hälso- och sjukvård. Under 2014 fanns det cirka 400 uppfödare och skötare av sällskapsdjur, samt över 1 200 djuruppfödare, djurskötare och djurvårdare. Inom djurhälsovård och djursjukvård är yrket djursjukvårdare sedan 2010 uppdelat i omvårdnadsyrket djurvårdare och legitimationsyrket djursjukskötare. Båda yrkesgrupperna arbetar på djursjukhus/kliniker, djurpark och med försöksdjur. Under 2014 fanns det drygt 900 anställda djurvårdare och omkring 1 800 anställda djursjukskötare¹⁶. Av djurvårdarna hade drygt 80 procent behörighet på utökad nivå¹⁷ och nära 90 procent av djursjukskötarna har erhållit sin legitimation via övergångsregler.¹⁸

VALIDERING AV DJURJUKVÅRDARE TILL LEGITIMERADE DJURJUKSKÖTARE

Lag (2009:302) om verksamhet inom djurens hälso- och sjukvård syftar till att uppnå en god och säker vård av djur och en god djurhälsa. Den innebär att det tillkom ett nytt legitimationsyrke med titeln djursjukskötare. Under åren 2010 till 2014 har Jordbruksverket validerat erfarna djursjukvårdare utifrån praktisk och teoretisk kompetens samt fattat beslutat om legitimation via övergångsregler.

Krav för ansökan om validering av yrkeskompetens mot legitimerad djursjukskötare omfattade bland annat arbetsgivarintyg som visade på arbetslivserfarenhet motsvarande sex års heltidstjänstgöring inom djurens hälso- och sjukvård, intyg av en veterinär om den sökandes praktiska yrkeskunskaper, kursbevis eller intyg av vidareutbildning inom minst fyra olika veterinärmedicinska områden samt godkänt resultat vid Jordbruksverkets teoretiska examination.

En verksamhet som saknar offentlig statistik över antalet anställda inom hästnäringen. Bland verksamheterna finns trav-, galopp- och utbildningsstall, ridskolor och stuterier med uppfödning av hästar. De största arbetsgivarna är ridskolor och turridningsföretag samt A-tränare inom trav och galopp. Därutöver finns det även en relativt stor andel sysselsatta som utför ideella insatser. Hästnäringens Nationella Stiftelses (HNS) kartläggning från år 2010 kom fram till att det fanns omkring 25 000¹⁹ anställda, vilket motsvarar mellan 10 000 och 11 000 årsarbeten. Bland de anställda fanns hästskötare, ridlärare/ridinstruktör, beridare och unghästutbildare. Andra yrkesgrupper var banarbetare vid travbanor och travtränare samt tränare inom ridsport.

¹⁶ SCB (2016), Yrkesregistret 2014, anställda (16-64 år), djursjukskötare m.fl. omfattar

¹⁷ SLA (2016), Svensk Djursjukvård - Branschrapport 2016, s. 19.

¹⁸ SLA (2016), Svensk Djursjukvård - Branschrapport 2016, s. 18.

¹⁹ Hästnäringens Nationella Stiftelse (2010), Arbetsmarknad och yrken inom Svensk hästnäring, s. 14.

UTBILDNINGSNIVÅERNA VARIERAR STORT MELLAN OLIKA YRKESGRUPPER

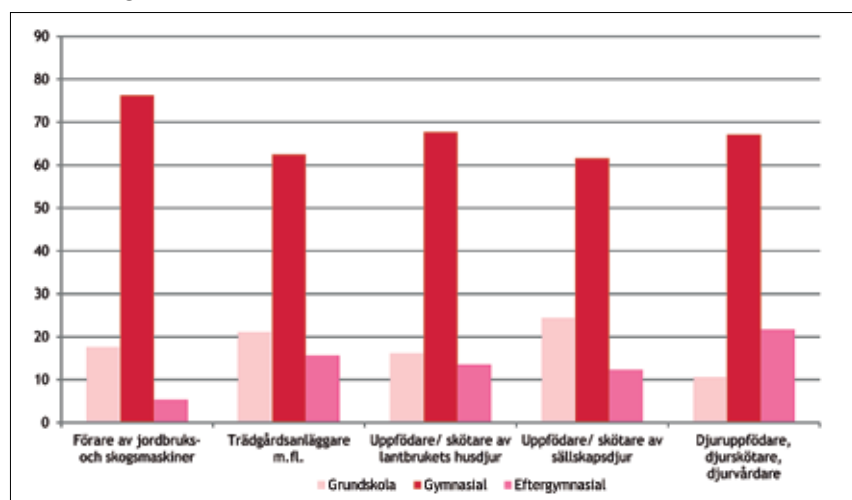
Att SCBs yrkesstatistik saknar en uppdelning mellan arbetsgivare och arbetstagare gör det svårt att beskriva yrkesgrupperna inom olika verksamhetsområden. Yrkesregistret visar dock att fördelningen mellan olika utbildningsnivåer varierar mellan de fem yrkesgrupperna. Bland förare av jordbruks- och skogsmaskiner har cirka 20 procent grundskola, drygt 75 procent gymnasial och närmare fem procent en eftergymnasial utbildning. Nära hälften av de anställda (48 procent) har registrerad utbildning inom skogs-, lantbruk och fordonsteknik.

I grupperna trädgårdsanläggare respektive uppfödare och skötare av lantbrukets husdjur har mellan 15 och 20 procent högst grundskola, 60 procent gymnasial och cirka 15 procent eftergymnasial utbildning. När det gäller utbildningsinriktning har 15 procent av trädgårdsanläggarna registrerad utbildning inom trädgårdsbruk, industri- och verkstadsteknik samt lantbruk. Bland uppfödare och skötare av lantbrukets husdjur har 13 procent utbildning i djurvård och lantbruk.

I yrkesgruppen uppfödare och skötare av sällskapsdjur har drygt 20 procent grundskola, 60 procent gymnasial och drygt 10 procent eftergymnasial utbildning. En registrerad utbildning i lantbruk har 26 procent av de anställda.

I yrkesgruppen djuruppfödare, djurskötare och djurvårdare har tio procent grundskola, närmare 70 procent gymnasial och över 20 procent eftergymnasial utbildning. En registrerad utbildning i djurvård, lantbruk och djursjukvård har 29 procent av de anställda.

Figur 1. Andel anställda i de största yrkesgrupperna fördelat per utbildningsnivå år 2014, SSK 2012

Källa: SCB (2016), Specialbeställning ur yrkesregistret.

Ålderstrukturen skiljer sig åt mellan de olika yrkesgrupperna. Trädgårdsanläggarna är äldst med drygt 70 procent över 36 år. I yrkesgruppen uppfödare/skötare av sällskapsdjur är det omvänd ordning. Där är nära 70 procent under 36 år. I de övriga yrkesgrupperna är cirka hälften över 36 år.

Flera olika utbildningsvägar

Ungdomar och vuxna som vill arbeta med djur och natur har flera olika utbildningsvägar. Ungdomar kan läsa naturbruksprogrammet vid gymnasieskolan och vuxna kan läsa motsvarande yrkeskurser vid den yrkesinriktade kommunala vuxenutbildningen. Vuxna har även möjlighet att vidareutbilda sig vid yrkeshögskolan. En ytterligare utbildningsväg är att delta i Arbetsförmedlingens arbetsmarknadsutbildningar. Vidareutbildning vid Statens lantbruksuniversitet är också ett alternativ för studier till djursjukskötare.

För att säkerställa att utbildningarna håller rätt kvalitet och är anpassade utifrån arbetslivets krav och behov har tre yrkesnämnder²⁰ utvecklat olika typer av yrkescertifikat. Yrkesnämnderna är samarbetsorgan med uppdrag att främja yrkesutbildning, fortbildning, attraktionskraft och rekrytering inom naturbrukets branscher. Två exempel är Naturbrukets Yrkesnämnd (NYN) som har utvecklat ett Grönt Kort och Trädgårdsnäringens Centrala Yrkeskommitté (TCYK) som har utvecklat Yrkesbevis.

Grönt kort är ett diplom som bevis på både teoretiska och praktiska kunskaper inom ett av fyra specialområden. Under 2015 blev drygt 70 elever diplomerade varav hälften av eleverna/de yrkesverksamma erhöll diplom inom växtodling, en fjärdedel mjölk och drygt en tiondel vardera gris respektive trädgård. Yrkesbeviset har totalt 13 inriktningar. Under 2015 fick nära 300 elever ett yrkesbevis varav flertalet inom de tre inriktningarna växtkännedom, skötsel och förvaltning av utemiljöer samt beskärning och trädvård.²¹

NATURBRUKSPROGRAMMET VID GYMNASIESKOLAN

Naturbruksprogrammet har fyra inriktningar: *djur, lantbruk, skog och trädgård*. Där ingår kunskap om biologi, ekologi, teknik och ekonomi. Inriktningen djur fokuserar på beteende och samspelet mellan djur och människor med yrkesutgångarna hundskötare, djurskötare inom lantbruk, djurvårdare eller hästskötare med inriktning mot ridning eller trav. Naturbruk är idag både högteknologiskt och praktiskt, vilket utbildningen måste återspegla.

Inom lantbruk ingår ämnen som mark, vatten, växter, djur, ekonomi och teknik, produktion av tjänster och lantbrukets betydelse för utvecklingen av landsbygden. Möjliga framtida yrken är landsbygdstjänster, lantbruk med inriktning mot maskiner, djur eller växtodling. Trädgårdsinriktningen omfattar mark, växter, växtmiljöer och trädgårdens betydelse i samhället. Exempel på yrken är skötsel av utemiljöer, trädgårdsanläggning samt trädgårdsodling på friland eller i växthus. Djur innehåller både deras skötsel av djuren och anläggningarna.²² Det omfattar olika typer av djur för livsmedelsproduktion och landskapsvård samt hästar, hundar och sällskapsdjur. Skog är den fjärde inriktningen med fördjupning inom teknik och biologi.

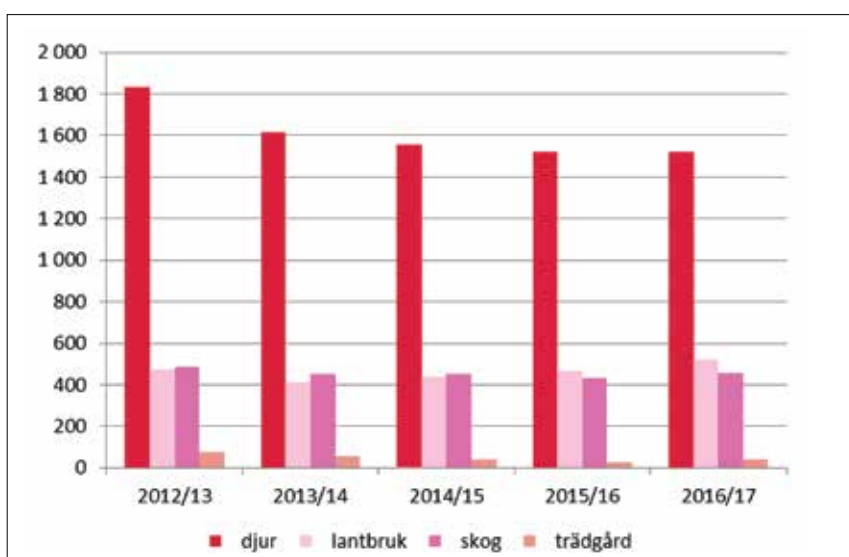
²⁰ Naturbrukets Yrkesnämnd (NYN), Hästnäringens Yrkesnämnd (HYN) och Skogsbrukets Yrkesnämnd (SYN).

²¹ NYN (2016), NYN årsredovisning 2015, s. 6.

²² Våren 2016 har Skolverket lagt fram förslag om att både utöka och förändra inriktningarna på programmet. Inriktningen djur ska delas upp i två - djurvård respektive hästhållning, och inriktningen skog ska renodlas. Kurser om jakt utgår och naturguidning flyttas till turismprogrammet.

Läsåret 2016/17 är det totalt 8 200 elever som studerar vid programmet. Av dem är nära 70 procent kvinnor. I årskurs 2 studerar 1 500 elever inriktningen djur som är den absolut största inriktningen med 89 procent kvinnliga elever. Inriktningarna lantbruk och skog har drygt 500 respektive cirka 450 elever. Inom lantbruk studerar ungefär lika många kvinnor som män, och inom skog är cirka 20 procent kvinnor. Under hela 2000-talet har antalet elever minskat på inriktningen trädgård till endast ett 40-tal, där hälften av eleverna är kvinnor.

Figur 2. Antalet elever i årskurs 2 på naturbruksprogrammet åren 2012/13-2016/17.

Källa: Skolverket

Läsåret 2015/16 avslutade drygt 2 200 elever naturbruksprogrammet. Av eleverna har drygt 40 procent både examen och grundläggande behörighet efter tre år i gymnasieskolan.²³ SCBs uppföljning visar att ett år efter avslutat program (läsåret 2013/14) hade drygt hälften av eleverna ett arbete med lön och en relativt hög andel elever var i utbildning.²⁴

Många elever väljer att fortsätta studera vid högskolan

Naturbruksprogrammet har en relativt hög andel elever som påbörjar eftergymnasiala studier. Figuren visar att andelen elever som påbörjade högskolestudier ökade kontinuerligt under en tioårsperiod från slutet av 1990-talet till finanskrisen, därefter minskade den något.

SCBs senaste treårsuppföljning visar att av avgångseleverna läsåret 2013/14 hade cirka 28 procent påbörjat högskolestudier inom tre år. Liksom tidigare år påbörjar kvinnliga elever högskolestudier i betydligt större utsträckning än manliga (30 respektive 17 procent).

²³ Skolverket (2017), Redovisning av uppdrag om uppföljning av gymnasieskolan 2017, Dnr 2016:01706, s. 27.

²⁴ SCB (2015), Yrkesprogrammen i backspegeln - arbeta och studier ett år efter gymnasieskolan, s. 20.

Figur 3. Andel i procent av antalet avgångna elever på programmet som påbörjat högskolestudier inom tre år från 1994/95-2012/13, fördelat på kvinnor, män och totalt.

Källa: SCB, (2017), Påbörjade högskolestudier inom tre år för avgångna från gymnasieskolans linjer/program 1990/91-2012/13. Andel i procent av antalet avgångna på respektive linje/program och avgångsår.

Etableringen på arbetsmarknaden efter ett år

Ett år efter avslutade gymnasiestudier har många elever en osäker ställning på arbetsmarknaden. Tabellen nedan innehåller resultat från Skolverkets uppföljningar och visar att drygt hälften av eleverna antingen är etablerade eller studerar ett år efter gymnasiet.

Tabell 1. Andel elever som ett år efter avslutade gymnasiestudier är etablerade²⁵ respektive studerande läsåret 2010/11-2013/14.

Yrkesprogram	2010/11		2011/12		2012/13		2013/14	
	Etabl.	Stud.	Etabl.	Stud.	Etabl.	Stud.	Etabl.	Stud.
Naturbruk	25	25	25	23	26	25	31	17
Totalt	33	21	30	21	33	20	42	12
Differens	-8	+4	-5	+2	-7	+5	-11	+5

Källa: Skolverket, Tabell: Etablerade respektive studerande ett år efter avslutade gymnasiestudier per läsår och program

Eleverna vid naturbruksprogrammet har under 2010-talet haft en jämn nivå på andelen etablerade, cirka 25 procent för avgångseleverna läsåret 2010/11–2012/13. En ökning har skett bland de första avgångseleverna från GY11 till 31 procent ett år efter avslutade studier. Under 2010-talet har eleverna generellt haft en sämre etablering än genomsnittet för alla yrkesprogram.²⁶

²⁵ Etablerad innebär en arbetsinkomst på minst 187 100 kr, sysselsatt enligt sysselsättningsregistrets definition (november månad aktuellt år), inga händelser som indikerar arbetslöshet och inga händelser som indikerar arbetsmarknadspolitiska åtgärder som inte är att betrakta som sysselsättning.

²⁶ Skolverket, Tabell: Etablerade respektive studerande ett år efter avslutade gymnasiestudier per läsår och program.

Programmet utmärker sig med en hög andel elever som studerar ett år efter avslutad gymnasieutbildning. Före införandet av GY11 var andelen studerande runt 25 procent ett år efter gymnasiet. De första avgångseleverna från GY11 innebar dock en minskning till 17 procent. Motsvarande utveckling skedde även bland övriga yrkesprogram som minskade från runt 20 till drygt 10 procent studerande.

NATURBRUKSKURSER VID DEN YRKESINRIKTADE KOMMUNALA VUXENUTBILDNINGEN

Elever vid den kommunala vuxenutbildningen kan studera motsvarande kurser som ingår i naturbruksprogrammet. Under 2014 fick ett åttiotal elever betyg i kurser inom djur och mellan 60 och 240 elever inom lantbruk. Drygt 300 elever fick betyg i växtkunskap 1 som ingår i inriktningen trädgård. Skolverket har inte följt upp elevernas etablering efter studier med yrkesinriktningen naturbruk. Inom ramen för den statliga satsningen Yrkesvux studerade cirka 300 elever yrkesinriktningen naturbruk år 2015. Även här saknas en uppföljning av elevernas etablering. Därutöver saknas en sammanställning över hur många elever som läste yrkeskurser motsvarande gymnasieskolans naturbruksprogram.

Tabell 2. Antal kursdeltagare och kommuner som erbjuder kurser inom den kommunala vuxenutbildningen fördelat på tre inriktningar, år 2016.

Inriktning och kurser	Kursdeltagare	Kommuner
Skötsel av utemiljöer		
Beskärning och trädvård	347	18
Skötsel av utemiljöer	436	20
Skötsel av utemiljöer - Specialisering	76	4
Djur		
Djuren i naturbruket	56	9
Djurens biologi	59	11
Sällskapsdjur 1	104	7
Sällskapsdjur 2	144	10
Trädgård		
Växtkunskap 1	413	17
Marken och växterna	319	20
Fordon och redskap	54	5
Trädgårdsodling	120	5
Yrkesvux	488	

Källa: Skolverket (2017), Tabell 5 utökad med fler kurser, år 2016 och Skolverket (2017), Redovisning av insatser inom yrkesinriktad gymnasial vuxenutbildning och lärlingsutbildning för vuxna, Dnr 5.1.3-2017:696.

Tabellen ovan visar antalet deltagare vid Komvux 2016 fördelat på ett urval av de kurser som ingår i Naturbruksprogrammet och hur många kommuner som erbjöd kurserna. De fyra populäraste yrkeskurserna hade över 300 deltagare och handlade om både skötsel av utemiljöer och trädgård. De fanns i

mellan 17 och 20 kommuner. Inom ramen för den yrkesinriktade kommunala vuxenutbildningen deltog samma år närmare 500 elever i kurser med inriktning naturbruk som var finansierade med statsbidrag.

På uppdrag av regeringen har Skolverket tillsammans med branschrepresentanter utformat nationella yrkespaket som innehåller en kombination av gymnasiala kurser som matchar kompetenskraven på arbetsmarknaden. Två exempel är Djurskötare i mjölkproduktion (600 poäng) och Skötsel av utemiljöer (600 poäng) som är aktuella.

ARBETSMARKNADSUTBILDNINGAR MED NATURINRIKTNING

Under 2000-talet har antalet deltagare i arbetsmarknadsutbildningar inom teknik och naturvetenskap varierat i takt med konjunktursvängningarna. Under 2014 lämnade drygt 100 personer en arbetsmarknadsutbildning inom dessa fyra inriktningar/moduler: jord, skog, trädgård och landsbygdens miljöer. De låga volymerna beror bland annat på att upphandlingen blev överklagad varmed utbildningsstart blev försenad. Deltagarnas studietid varierade från mindre än en månad till över ett år. Cirka 80 studerade trädgårdsanläggning och trädgårdsodling där målet var att ta TCYKs yrkesbevis. Ett 40-tal studerade till förare av jordbruks- och skogsmaskiner och ett fåtal studerade inriktningarna uppfödare och skötare av lantbrukets husdjur respektive övriga djuruppfödare och djurskötare. Det finns ingen uppföljning av deltagarnas etablering efter avslutad utbildning. LOs tidigare studie visar på att få är i jobb efter 90 dagar²⁷.

YRKESHÖGSKOLAN ERBJUDER FLERA VIDAREUTBILDNINGAR

Utbildningarna riktar sig till både anställda och egenföretagare med gymnasieexamen från Naturbruksprogrammet med specifik inriktning.²⁸ Under läsåret 2015 fanns det närmare 600 platser där cirka 70 procent av eleverna var kvinnor. Risken var dock stor att alla platser inte blev fyllda.²⁹ De tre största utbildningsinriktningarna var driftchef inom lantbruk, hovslagare och trädgårdsmästare med vardera omkring 100 platser. Flera andra kurser riktade sig till hästnäringen, exempelvis ridlärare, kusk, unghästutbildning samt breda utbildningar inom hästhållning och hästräning. Flest antal sökande per utbildningsplats fanns till djurvårdare vid djurklinik med nio behöriga sökande per plats (20 platser).

Myndigheten för yrkeshögskolan har följt upp tidigare elever. Deras uppföljning visar att av elever som år 2013 erhöll examen som trädgårdsanläggare/trädgårdsmästare hade 86 procent ett arbete året efter examen och 59 procent hade ett arbete som överensstämde helt eller till största delen med yrkesutbildningen. Av eleverna med examen som hovslagare hade alla arbete ett år efter examen och

²⁷ Johansson, E och A-K Löfgren (2015), Arbetsmarknadsutbildningen - vid vägs ände eller vägen framåt?, LO, s. 54-55.

²⁸ Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation har föreslagit att Yrkeshögskolan för att underlätta för yrkesbytare ska få erbjuda trädgårdsutbildningar med vissa gymnasiala inslag för personer som redan har gått gymnasiet. Ur Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation (2015), Kris i trädgårdsbranschen, s. 9

²⁹ Svenska kyrkans arbetsgivarorganisation (2015), Kris i trädgårdsbranschen, s. 7

84 procent hade ett arbete som överensstämde helt eller till största delen med yrkesutbildningen. Undersökningen av elever med examen året därpå visade att de med examen som trädgårdsmästare hade 94 procent ett arbete året efter examen och 63 procent hade ett arbete som överensstämde helt eller till största delen med yrkesutbildningen. Resultaten för hovslagare är bättre än genomsnittet för alla elever.

Under åren 2016-2017 kommer uppskattningsvis drygt 1 200 personer att kunna vidareutbilda och specialisera sig inom lantbruk, djurvård, trädgård och fiske³⁰. Inom de särskilda yrkesutbildningarna är det bland annat möjligt att studera till driftchef inom lantbruk, ridlärare, unghästutbildare, trädgårdsmästare och hovslagare samt djurvårdare vid djurklinik med specialisering och utökad nivå. Uppföljningen av tidigare elever visar på en hög etablering på arbetsmarknaden, som både anställd och egen företagare.

UNIVERSITETSUTBILDNING TILL DJURSJUKSKÖTARE

En annan typ av eftergymnasial utbildning är djursjukskötarprogrammet vid Sveriges lantbruksuniversitet (SLU). Det är en akademisk yrkesutbildning som innehåller både teoretisk fördjupning och färdighetsbaserade övningar inom djuromvårdnad och djursjukvård.

³⁰ Myndigheten för yrkeshögskolan (2016), Utbildningar inom yrkeshögskolan. Utbildningsplatser som avslutas 2016 - 2021, Bilaga 1a.

Matchningen av utbildningssystemet och verksamhetens behov

Utvecklingen på arbetsmarknaden pekar på att generationsskifte, verksamhetsförändring och brist på kompetens leder till stora utmaningar inom de gröna näringarna. Att utforma olika typer av certifiering/ yrkesbevis har varit ett sätt att höja statusen i yrket och branschen.

Matchningen mellan antalet elever i utbildningssystemet och verksamhetens behov visar på både under- och överskott av nyutbildade. En sammanställning av tillgängliga uppgifter från hösten 2016 visar att:

- Gymnasieskolan levererar få trädgårdsanläggare och alltför många djurskötare/djurvårdare särskilt inom smådjur.
- Yrkesvux/Komvux levererar få yrkesutbildade inom naturbruk och kommunerna har inget krav på att erbjuda yrkeskurser.
- Yrkehögskolan riskerar att inte fylla platserna på grund av alltför få behöriga sökande till utbildningarna.
- Arbetsförmedlingens nya upphandlingar kommer att resultera i yrkesbevis för deltagarna men volymerna är små.

Tabell . Matchningen av utbildningssystemet och verksamhetens behov, hösten 2016.

Antal anställda i yrket	Trädgårdsanläggare 13 000 anställda	Uppfödare/skötare av djur Lantbruk: 6 000 anställda Sällskap: 400 anställda	Förare av jordbruks- och skogsmaskiner 6 000 anställda	Djuruppfödare, djurskötare, djurvårdare 900 anställda	Djursjukskötare 1 800 anställda
Antal nyutbildade	Naturbruksprogrammet GY Djur: 1 450 elever Lantbruk: 340 elever Trädgård: 40 elever	Naturbruk VUX Djur: <100 elever Lantbruk: 60- 200 elever Trädgård: 100-300 elever	Djur och trädgård AMU Maskinförare: 40 elever Djur: 10-20 elever Trädgård: 100 elever	Lantbruk, djurvård, trädgård och fiske YH 600 elever	Leg djursjukskötare, HS 40 elever
Behov av nyrekryteringar	Trädgårdsanläggare 2 500 anställda	Uppfödare/skötare av djur 100 anställda	Förare av jordbruks- och skogsmaskiner okänt	Djuruppfödare, djurskötare, djurvårdare okänt	Legitimerade djursjukskötare 200 elever

Källa: Kommunals egen sammanställning utifrån tillgängliga uppgifter i olika publikationer.

Det handlar också om att naturbruksprogrammet och motsvarande yrkeskurser inom den kommunala vuxenutbildningen inte finns på alla platser i landet. Behovet av investeringar i lokaler, personal och utrustning varierar mellan inriktningar. Trots ett stort behov av yrkesutbildade inom inriktningen trädgård är det svårt att motivera kommuner att starta klasser eller betala kurser för elever som väljer att studera i annan kommun. Yrkeshögskolan har stor utvecklingskapacitet med möjlighet till nationella och återkommande kurser.

Bristen på utbildade trädgårdsanläggare beror främst på en kombination av alltför små utbildnings-volymer i gymnasieprogrammet, höjda kompetenskrav och en omfattande generationsväxling med behov av både ersättnings- och nyrekrytering.

För att öka intresset för yrkesutbildningar inom förbundets verksamhetsområden krävs attraktiva arbetsgivare med friska arbetsplatser, bra anställningsvillkor med utvecklande arbetsuppgifter och högre lön samt möjlighet att på ett rimligt sätt kunna kombinera arbete med fritid. Målet med Kommunals utbildningspolitik är att den ska leda till yrkes- och löneutveckling för medlemmarna.

METODIK OCH STATISTIK

Utgångspunkten för genomgången är de fem yrkesprogram vid gymnasieskolan där Kommunal är representerat i nationella och lokala programråd. Det är en samverkansform med syfte att dels stärka samarbetet mellan gymnasieskolan och arbetslivet, dels bidra till att yrkesutbildningarna motsvarar arbetslivets behov. Skolverkets uppföljningar visar dock på stora skillnader i elevernas etablering på arbetsmarknaden³¹ efter respektive yrkesprogram.

För vissa av Kommunals största yrkesgrupper är istället den kommunala vuxenskolan den största utbildningsanordnaren. Avsnittet innehåller därför även en kartläggning av elever som studerat kurser motsvarande de fem yrkesprogrammets gemensamma och fördjupningskurser. Även utbildningar vid yrkes- och folkhögskolor finns redovisade. En än så länge liten grupp elever läser ett lärlingsprogram och finns kort redovisade. Avslutningsvis är arbetsmarknadsutbildningar redovisade.

Kartläggningen av utbildningsnivån och de fem största utbildningsinriktningar för anställda i Kommunals största medlemsgrupper inom de fem valda gymnasieprogrammen bygger på SCBs Yrkesregistret 2014 enligt SSYK 2012 respektive svensk utbildningsnomenklatur (SUN) som är ett system för klassificering av utbildning. Registret har dock svårt att dokumentera de personer som har fullföljt en 3-årig gymnasieutbildning och därefter kompletterat med en yrkesutbildning vid Komvux. Det beror på att en 3-årig gymnasieutbildning klassas som högre utbildning än en utbildning från Komvux. Därmed underskattas antalet personer som studerat en yrkesinriktad utbildning via Komvux.³² Ett ytterligare problem är att Komvuxelever som inte tidigare har en (svensk) avslutad 2-årig gymnasieutbildning inte blir klassade som yrkesutbildade om mindre än en tredjedel av de avklarade poängen är inom yrkesinriktade kurser.³³ Problemen får stora konsekvenser för Kommunals yrkesgrupper där Komvux är en stor utbildningsaktör som möjliggör yrkesbyten under ett arbetsliv.

Branschspecifika utbildningar, certifiering och legitimering har stor betydelse inom vissa yrken och branscher. Möjligheten till branschvalidering skiljer sig dock mellan yrken och utbildningsinriktningar. Avsnittet innehåller även exempel på dessa. Förhoppningsvis ger avsnittet större klarhet i utbudet av utbildningar och elever inom Kommunals största medlemsgrupper.

³¹ För att en tidigare elev ska vara etablerad krävs en arbetsinkomst på minst 174 200 kronor, vara sysselsatt och inte arbetslös eller deltagande i arbetsmarknadspolitiska program.

³² Statistiska centralbyrån (2015), Vård- och omsorgsutbildade - idag och i framtiden, Temarapport 2015:4 Arbetsmarknad, s. 39

³³ Statistiska centralbyrån (2016), Befolkningens utbildning 2015, Beskrivning av statistiken, UF0506, s. 12.

Inom de gröna näringarna finns det flera utmaningar på arbetsmarknaden. Det handlar bland annat om ett generationsskifte, verksamhetsförändringar och brist på yrkesutbildad arbetskraft. Den här rapporten innehåller en kartläggning av de vanligaste utbildningsvägarna inom de gröna näringarna. Rapporten ingår i Kommunals utbildningspolitiska arbete för en stark yrkes- och löneutveckling för medlemmarna.